

DĖL VEIKSMAŽODINIŲ DAIKTAVARDŽIŲ SU PRIESAGA *-(s)tė* KILMĖS

Žodžių darybos afiksai nuo kaitybos afiksų skiriasi daugiausia savo funkcijomis. Kaitybos afiksai žymi žodžio formų vietą morfologinėje paradigmoje ir jų ryšius sakinyje, o darybos afiksai – santykius tarp darinių ir jų pamatinių žodžių [Гринберг, 1963, c. 87; Heltberg, 1970, p. 13–14; Гухман, 1968, c. 128–143; Urbutis, 1978, p. 35–39 su lit.; Beard, 1981, p. 104–112; Немченко, 1984, c. 26–29]. Nutrūkus darybiniam santykiui, produktyvūs darybos tipai gali būti įtraukti į morfologinę paradigmą. Tuo būdu baltų kalbose, kaip ir kitose indoeuropiečių kalbose, iš veiksmažodžių abstraktų išriedėjo bendratis, o lietuvių kalboje – ir būdinys. Jau gana seniai būdinys su formantu *-te* kildinamas iš priesagos *-tė* veiksmažodžių abstraktų [Būga, 1959, p. 249–250; Jablonskis, 1957, p. 326; Otrębski, 1956, p. 245; Sližienė, 1971, p. 421; Zinkevičius, 1981, p. 161]. Tačiau pačių priesagos *-(s)tė* vedinių kilmė ir jų santykis su kitų priesagų vediniais ligi šiol nėra išaiškintas. P. Skardžius [1943, p. 328–329, 331], J. Otrębskis [1965, p. 243] priesagos *-(s)tė* vedinius pateikia kartu su priesagos *-(s)tis* vediniais. Tuo tarpu A. Bammesbergeris [1973, p. 81] priesagos *-tė* vedinius sieja su priesagos *-tas*, *-ta* vediniais.

Patyrinėjus veiksmažodinius daiktavardžius su priesaga *-(s)tė* XVI–XVII a. lietuvių kalbos paminkluose, krinta į akis jų didelis gausumas K. Sirvydo žodyne bei „Punktuose“. Iš viso K. Sirvydo raštuose pavartoti net 33 skirtingi šios priesagos vediniai, kurių dauguma dabar jau nebevartojami. Aštuoniolika iš jų yra veiksmažodžių abstraktai. Iš nepriešdėlinių veiksmažodžių padaryti *girtė* (częstowanie) SD³ 83, 165; *kliautė* (karpa w rzece, w sadzawce; kłodzina; przeszkoda, zawada, wada) SD³ 98, 357, 468, 533; SD¹ 145, 189, 212; SP I 102₉; *lenktė* (przeginanie, przegibanie) SD³ 350 (t. p. N 368; K 226); *plaktė* (bićie, biczowanie, chłosta) SD³ 13, 14, 29; SP II 106₃₃, 168₄ (t. p. N 304; K 316); *slaptė* (potaiemność, skrytość; skryte miejsce) SD³ 335, 407 (t. p. DP 35₄, 349₂₂, 590₇ ... 74x¹; DK 17₁₄; Ch¹ Mat

¹ Į šį skaičių įtraukta g. pl. forma *slaptū* (7x), kurią vieni tyrinėtojai priskiria prie *ē* [Specht, 1936, p. 68–71; Skardžius, 1937, p. 211–212; 1943, p. 54], kiti – prie *ā* [Stang, 1966, p. 204], treči – prie priebalsinio kamieno paradigmos [Kazlauskas, 1968, p. 286]. Kitų formų, liudijančių *slapta* ar *slaptis* buvimą M. Daukšos raštuose, nepastebėta.

6, 4; 6, 6, žr. dar LKŽ XII 1192). Dar daugiau yra vedinių iš priešdėlinių veiksmažodžių: *inteiktė* (dogodzenie) SD³ 48 (t. p. K1G 67); *išteptė* (zmazanie) SD³ 548 (t. p. SE 38₂₂; N 97; K 151); *paslėptė* (tajemnice) SP I 186₂₁ (t. p. Ba Iz 24, 16 – LKŽ IX 507) // *paslėptis* SP II 198₁₂ (t. p. N 485; K 250); *paslaptė* SD¹ 167; SP I 120₁₀; II 24₁₂, 244₃₁, 251₈ (t. p. BK 4₉, 13; DP 61₂₀, 167₂₉; DK 137₁₅, žr. dar LKŽ IX 503) // *paslaptis* SP II 198₂₂; *patektė* (dotrwanie, trwanie) SD³ 51, 447; SP II 131₂₉, 217₁₀ (t. p. N 97; K 298) // *patektis* (dotrwanie) SP I 117₂₅; *sutektė* (dostatek) SD³ 51; SP I 121_{3,5} (plg. *nesutektė* – niedostatek SP II 98₃₀, 102₆, 103₁₁); *prabingtė* (zbytek, niemiarą, zbyteczność, rozrutność) SD³ 389, 537 (t. p. N, K, Sut, Gmž – LKŽ X 486); *priepultė* (przymiot, przypadłość) SD³ 363; *prieštartė* (przegadywanie się z kciem; sprzeciwią) SD³ 350; SP I 136₂₀ // *prieštartis* (przeczenie) SD³ 348 (t. p. N 90; K 331); *sutiktė* (potkanie się z kciem; potyczka, bitwa) SD³ 335, 337; su nei-giniu dar *neatatiktė* (chyba, chybenie) SD³ 32; *netektė* (niedostatek) SD¹ 93.

K. Sirvydo raštuose randame 7 veiksmo rezultatų pavadinimus su priesaga *-(s)tė*. Iš nepriešdėlinių veiksmažodžių padaryti *gniūžtė* (moc) SP I 108₂₈; II 231₁₂; *lytė* 'forma' SD³ 222 // *lytis* SD¹ 123; SD³ 299 (: *lieti* [Urbutis, 1981, p. 131 – 132]); *turtė* 'turtas' SD¹ 77, 80, 115; SD³ 20, 47, 91 ... 15x (t. p. Ev 140; Ba 2 Moz 18, 20; NT Mork 12, 44; S. Dauk – LKŽK) // *turtas* SP 11x (plg. *neturtė* SD¹ 13, 91, 93; SD³ 203, 209, 200, 452; SP II 102₅₋₆). Kiti padaryti iš priešdėlinių veiksmažodžių: *ataraitė* (brama w szaty, wyłoga w szaty; listwa) SD³ 21, 500; SD¹ 101 (t. p. Dv; Ba Ps 44, 14 – LKŽ I² 357); *ažuteptė* (przekreszenie, kreska) SD³ 352; *padangtė* (tynk) SD³ 451 (t. p. N 137; K 283; reikšmė 'pastogė, palėpė; palapinė' LKŽ IX 33 – 34); *pateptė* (plama na čieie, na szańie; poszpecenie) SD³ 298, 334, 548; SP I 102_{22, 29}; II 127_{6,17}, 190₁₁, 216₄, 239₃₂ (t. p. N 97; K 298; Ba 2 Kar 14, 25; plg. *nepateptė* – czystość, cnota SD³ 44).

Septyni K. Sirvydo pavartoti priesagos *-(s)tė* veiksmažodiniai daiktavardžiai turi instrumentų reikšmes. Iš nepriešdėlinių veiksmažodžių padaryti vediniai: *svirtės* (szale) SD³ 432; *varpstė* (wrzećiono) SD³ 487; SD¹ 64, 142 // *varpstis* SD³ 92, 356. Iš priešdėlinių veiksmažodžių padaryti vediniai: *apdengtė* (nakrywka) SD³ 190; *ažudangtė* (zatyczka niewieścía) SD³ 533 // *ažudangtis* SD¹ 164, 211; *ažudengtė* (ciennik, franki, kortyna) SD³ 34, 61, 121; *uždangtė* (pokrywka) SD³ 319. Vienas priesagos *-tė* vedinys reiškia vietą: *gultė* (legowisko) SD³ 92, 356.

Tokios pat darybinės reikšmės būdingos ir priesagos *-(s)tis* vediniams. Iš 56 veiksmažodinių daiktavardžių su priesaga *-(s)tis*, užfiksuotų K. Sirvydo žodyne, 27 yra veiksmažodžių abstraktai, 17 – veiksmo rezultatų pavadinimai, 11 – instrumentų pavadinimai ir 1 – veiksmo vietos pavadinimas.

Kituose senuosiuose raštuose priesagos *-(s)tė* veiksmažodiniai daiktavardžiai labai reti. Dūnininko M. Mažvydo raštuose šios priesagos vedinių, galima sakyti, visai neužfiksuota. Vedinys *paklotė* Mž 513₅ pavartotas šeštoje psalmėje, kurią

kaip ir kitas psalmes, esančias 1570 m. M. Mažvydo giesmyno pabaigoje, greičiausiai išvertė A. Kulvietis [Gerullis, 1922, p. XXXIII; Biržiška, 1960, p. 56 tt.], o jo motina, kaip manoma, buvo rytų aukštaitė [Jablonskis K., 1973, p. 56 tt.]. Tik vienas priesagos *-(s)tė* vedinys *varpstė* pastebėtas pažemaitės aukštaičio B. Vilento raštuose (VlnE 168₁₂). Kaip žinoma, B. Vilentas ilgą laiką gyveno Mažojoje Lietuvoje ir jo kalboje yra nemaža šio krašto lietuviškiems raštams būdingų ypatybių.

Priesagos *-(s)tė* veiksmažodinių daiktavardžių retai pasitaiko ir vidurio inter-dialektu rašiusių autorių kalboje. Pavyzdžiui, jų visai nėra M. Petkevičiaus ir 1680 m. anoniminiame katekizme. S. B. Chilinskio „Naujajame testamente“ pavartota tik vedinio *slaptė* apiprieveiksmėjusi inesyvo forma *slapteje* Mat 6, 4, *slepteje* ‘slapčia’ Mat 6, 6. S. M. Slavočinskio giesmyne du priesagos *-tė* vediniai *prapultė* (upad; przepaść) II 40₁, 48₂ (dar I, Ln – LKŽ X 511) ir *prakartė* (jasłeczek) 10x vartojami pagrečiui su atitinkamais priesagos *-tis* vediniais *prapultis* II 18₂₇, *prakartis* I 33₄ (plg. dar *prakartas* II 71₂₂, 74₁₆). M. Daukšos raštuose užfiksuoti du jau minėti *-tė* vediniai *slaptė*, *paslaptė* ir vienas *-stė* vedinys *pardostė* (targ) DP 156₉².

Tik keletas priesagos *-(s)tė* veiksmažodinių daiktavardžių pastebėta ir Mažosios Lietuvos XVI–XVII a. raštuose: *grįžtė* (Knocke) Lex 55; *mazgotė* (Aufwaschtuch) Lex 10; *varpstė* (Spindel) BB 2 Moz 25, 31; 25, 35; Pat 31, 19; Lex 82 (pagrečiui su *varpstis* BB 5 Moz 8, 4; Pat 31, 19; Lex 82 – Spille). J. Bretkūno raštuose paraleliai vartojamos ir vedinių *kartė* || *kartis* formos: n. pl. *kartes* BB 2 Moz 26, 29; acc. pl. *kartes* 2 Moz 25, 28; 27, 6; 27, 7; 37, 27 || *kartis* 2 Moz 25, 13; 37, 4; 37, 14; i. pl. *kartemis* BP I 367₁₆ || *kartimis* I 369₁₃.

Kaip galima būtų paaiškinti tokį nevienodą veiksmažodinių daiktavardžių su priesaga *-(s)tė* pasiskirstymą XVI–XVII a. raštuose? Rytų aukštaičių tarmėje *i*-kamieniai moteriškosios giminės daiktavardžiai yra linę pereiti į *ē*-kamienius, nes siaurėjant nosiniam balsiui *ę* (< *en*) šių kamienų paradigmosse acc. sg. formos sutapo, plg. *kātę* > *kātį* ir *kártį* [Zinkevičius, 1966, p. 245–247; Kazlauskas, 1968, p. 213–218]. Nosinio balsio *ę* siaurėjimas, kaip nustatė Z. Zinkevičius [1972, p. 227 tt.; 1976; 1978, p. 51], prasidėjo veikiausiai prieš XI a. rytinėje Lietuvoje

² Šis vedinys, pavartotas tik vieną kartą apstabarėjusiame junginyje *ant’ pardóftes* ‘pardavi-mui’, savo reikšme atitinka veiksmažodžio abstraktą *pardōsas*, kuris tarmėse irgi dažniausiai vartojamas konstrukcijose su *ant* (LKŽ IX 411). K. Būga [1959, p. 126–127] tuos vedinius etimologiškai sieja su *atādosis* (odpłata, nagroda, oddawanie) DP 33₅₀, 147₃₂, 165₄₄, 308₁₉; *dosnūs*, *doslūs*, *dōtas*, *dōtalas*, *dotilas*. Veiksmažodžio abstraktas *pardostė* veikiausiai padarytas iš atematinės trečiojo asmens formos *pardúosti* ‘parduoda’ panašiai kaip *duostė* ‘dovana’ iš *dúosti* ‘duoda’. Vedinys *duostė* yra vad. Belarmino katekizme (*O duoftes cielas* BK 52₂₀), plg. dar *ataduosas* (Rache) BB Ps 112, 8. Žodžio *pardostė* šaknyje balsis *o* galėjo atsirasti dėl minėtų žodžių su šaknimi *dos-/dot-* įtakos (plg. dar [Otrębski, 1953, p. 34]), jeigu tai nėra tiesiog spaudos klaida (Cz. Kudzinowski [1977, p. 47] atstato formą *parduostė*).

dalyje ir slinko į pietvakarius. Taigi K. Sirvydo gimtojoje anykštėnų tarmėje dar gerokai prieš raštijos pradžią susidarė palanki dirva *i* ir *ē* kamienų mišimui. Be to, priesagos *-(s)tis* vediniai buvo seni baritonai. Tai rodo jų kirčiavimas M. Daukšos raštuose ir tarmių duomenys, pvz.: *buītis* (g. sg. *buīties* DP 264₄, 266₃₀; i. sg. *búitimi* 357₆); *kliūtis* (n. sg. *klūtis* 353₂₆; *klūtis* 222₁₇, 230₂₁, 353₂₀, 46 ... 6x; acc. pl. *klūtis* 24₄₃, 29₄₇, 36₂₁); *miřtis* (n. sg. *mīrtis* 199₁₂; g. sg. *mīrties* 130₁₂, 200₂₈, 41, 625₁₀ ... 12x; DK 14₂; d. sg. *mīrti* DP 230₄₂, 574₄₂, *mīrtii* 199₄; 1. sg. *mīrtiie* 426₈); *pjūtis* (g. sg. *piūties* 621₁₃; *pūties* 82₄₁, 83₃₂; d. sg. *piūti* 82₄₁) [Būga, 1958, p. 293, 294; 1959, p. 225, 249, 419; 1980, p. 55; Skardžius, 1935, p. 116, 118–119]. Kadangi šakninio kirčiavimo *i*-kamieniai daiktavardžiai yra labiau linkę pereiti į *ē*-kamienius, tai sena priesagos *-(s)tis* vedinių baritonezė turėjo skatinti jų vartimą priesagos *-(s)tė* vediniais.

Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių šnektoje *i* ir *ē* kamienų mišimas pastebėtas nuo pat raštijos pradžios [Kazlauskas, 1968, p. 206–208]. Be minėtų vedinių *varpstė* || *varpstis*, *kartė* || *kartis*, J. Bretkūno raštuose vartojami veiksmožodžių abstraktai *žingsnė* (Tritt) BB Ps 73, 2 || *žingsnis* (Gang) Ps 17, 14; *rūpestė* BP I 25₅ (t. p. SP II 86₇) || *rūpestis* BP I 15₁₈, 23₁₈; II 400₂; BB Pat 18, 21; 22, 8 ...

Priesagos *-(s)tė* vedinių ryšį su *i* ir *ē* kamienų mišimu patvirtina ir su šia priesaga padarytų veiksmožodinių daiktavardžių paplitimas dabartinėse lietuvių kalbos tarmėse. Remiantis didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ duomenimis, galima nustatyti du svarbiausius veiksmožodinių daiktavardžių su priesaga *-(s)tė* paplitimo židinius: vienas iš jų yra rytų aukštaičiuose (ypač Dusetos, Tauragnai, Liňkmenys, Daugėliškis, Švenčionys) bei pietų aukštaičiuose (Dūsmenys, Valkiniňkai, Lėipalingis, Liškiava, Seirijai ir kt.), o kitas – šiaurės (Šėtės, Ylakiaĩ, Barstýčiai, Sedà ir kt.) ir pietų žemaičiuose (Karklėnai, Ūžventis, Kełmė ir kt.). Pirmasis priesagos *-(s)tė* vedinių išplitimo arealas sutampa su senųjų nosinių balsių *a* ir *e* siaurėjimo arealu (plg. [Zinkevičius, 1966, p. 496, 497]); su juo sietinas priesagos *-(s)tė* vedinių gausumas K. Sirvydo raštuose. Antrasis arealas atitinka tą žemaičių tarmės dalį, kurioje *i* ir *ē* kamieniai yra labiausiai sumišę (plg. [Girdenis, 1963, p. 32 tt.; Zinkevičius, 1966, p. 243–245; Kazlauskas, 1968, p. 208–213; Rosinas, 1971; Vitkauskas, 1976]). Tų kamienų mišimas žemaičiuose prasidėjo gerokai vėliau nei rytų aukštaičiuose; žemaičių tarmės tekstai rodo, kad XVIII a. pradžioje *i*-kamieniai daiktavardžiai (net ir baritonai) dar nebuvo linkę pereiti į *ē*-kamienius [Zinkevičius, 1980]. Galbūt todėl M. Mažvydo raštuose ir 1759 m. „Žyvate“ priesagos *-(s)tė* vedinių dar visai neužfiksuota.

Dauguma veiksmožodinių daiktavardžių su priesaga *-(s)tė* išlaikė šakninį kirčių, kuris buvo būdingas ir priesagos *-(s)tis* vediniams. Iš 143 veiksmožodinių daiktavardžių su priesaga *-(s)tė*, užfiksuotų iš tarmių didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ I–XII t., šaknyje kirčiuojami 69 vediniai ir tik 29 yra oksitonai.

Priesagos *-(s)tis* ir *-(s)tē* vedinių ryšį rodo ir paralelus jų vartojimas tarmėse, plg. *aļkatē* || *aļkatis* Ds (LKŽ I² 103); *aūgatē* || *aūgatis* Ds (I² 461); *apývartē* Yl, Brst || *apývartis* Vrd (I² 232). Čia aptartos aplinkybės leidžia manyti, kad istoriniu požiūriu priesaga *-(s)tē* yra priesagos *-(s)tis* paradigminis variantas, atsiradęs dėl *i*-kamienių daiktavardžių perėjimo į *ē*-kamienius. Tad senovinis veiksmožodžių abstraktų su formantu **-ti-* darybos tipas sudarė pamatą ne tik bendračiai, bet ir būdiniui. Būdinys su formantu *-te* iš tvirtapradės šaknies dviskiemenių veiksmožodžių žemaičiuose ir kai kuriose rytų aukštaičių šnektose ligi šiol išlaikė senoviniams priesagos *-tis* vediniams būdingą šakninį kirtį, pvz.: *bēgte*, *dirbte*, *láužte* (plg. [Zinkevičius, 1966, p. 389; 1981, p. 162; Sližienė, 1971, p. 424]). Pastaruoju metu bandoma būdinį kildinti net tiesiogiai iš vedinių su formantu **-ti-* i. sg. formos (*-te* < **-tjen* [Гирдянис, 1983, с. 12]).

Nors fonetiniai pakitimai rytų aukštaičių, o vėliau ir žemaičių tarmėse sudarė labai palankias sąlygas daugeliui *i* kamieno daiktavardžių pereiti į *ē* kamieno paradigmą, bet pati šių kamienų kontaminacija, dėl kurios susidarė priesagos *-(s)tē* vediniai, siekia, matyt, daug tolesnę praeitį (plg. [Eckert, 1983, p. 223, 228–229]). Latvių kalbos tarmėse kai kurie *i* kamieno daiktavardžiai irgi pereina į *ē* kamieną [Rudzīte, 1964, p. 119–120, 219, 339–341]. Tuo galima paaiškinti tokius latvių kalbos priesagos *-(s)tē* vedinius kaip *vīte* ‘augalo ūselis, stambas’ || n. pl. *vītis* ‘bulvienojai’ (plg. lie. *vytē* Krtv, Krš, Vks, Up, Grd, Trk, Pvn, Akm, Lp – LKŽK || *vytis*, sl. *vitъ*, lot. *vītis* ‘vynuogienojai, vynmedis’ [Būga, 1959, p. 661; Фасмер, 1964, с. 322; Fraenkel, 1962, p. 1268; Eckert, 1983, p. 53]); *vārpstē* (plg. lie. *vařps-tē* || *vařpstis*), *saīte* ‘raištis, apraišalas; tvarstis’, *svilte* ‘išdegusi vieta miške’ ir kt. [Endzelīns, 1951, p. 379]. Prūsų kalbos vedinį *sarxtes* (Schede, t. y. Scheide) E 425 V. Mažiulis [1958, p. 223–224] kildina iš senesnio **sargstis*, plg. lie. *sėrgėti*, la. *sārgāt*. Lietuvių, latvių ir prūsų kalboms bendri šie priesagos *-(s)tē* vediniai: lie. *grīžtē* || *grīžtis*, la. *grizte* || *grizts*, pr. *greanste* (Witte) E 305 || *granstis* (Bohrer) E 535, plg. lie. *grēžti*, la. *griezti* ‘sukti; kreipti; versti’ [Būga, 1959, p. 27–28; Endzelīns, 1943, p. 53, 180; Eckert, 1974, p. 222; 1983, p. 185–186; Топоров, 1979, с. 289–291, 294–295]; lie. *rýštē* ‘rykštė’ Zt (LKŽ XI 707; plg. *rýkštē* || *rýkštis*), la. tarm. *riste* (plg. *rīkste* || *rīksts*), pr. *riste* (Rute) E 639, plg. lie. *rišti*, la. *rist* [Fraenkel, 1962, p. 734; Eckert, 1983, p. 198]. Tokių vedinių susidarymą sąlygojusi *i* ir *ē* kamienų kontaminacija turi paralelių ir kitose giminiškose kalbose (plg. [Kronasser, 1956, p. 109; Schmalstieg, 1980, p. 61 tt.]).

Taigi veiksmožodinių daiktavardžių su priesaga *-(s)tē* istorija rodo glaudų ryšį tarp morfologinių ir darybinių procesų.

LITERATŪRA

- Bammesberger, 1973 – Bammesberger A. Abstraktbildungen in den baltischen Sprachen. – Göttingen, 1973.
- Beard, 1981 – Beard R. The Indo-European Lexicon: A Full Synchronic Theory. – Amsterdam, etc., 1981.
- Biržiška, 1960 – Biržiška V. Aleksandrynas. – Čikaga, 1960, t. 1.
- Būga, 1958–1961 – Būga K. Rinktiniai raštai. – V., 1958–1961, t. 1–3.
- Būga, 1980 – K. Būgos laiškai J. Endzelyniui. – LKK, 1980, t. 20, p. 54–100.
- Eckert, 1974–Eckert R. Zu den nominalen *i*-Stämmen im Altpreussischen. – ZfSI, 1974, Bd. 19, S. 221–233.
- Eckert, 1983 – Eckert R. Die Nominalstämme auf *-i* im Baltischen unter besonderer Berücksichtigung des Slawischen. – Berlin, 1983.
- Endzelīns, 1943 – Endzelīns J. Senprūšu valoda: Ievads, gramatika un leksika. – Rīgā, 1943.
- Endzelīns, 1951 – Endzelīns J. Latviešu valodas gramatika. – Rīgā, 1951.
- Fraenkel, 1962 – Fraenkel E. LEW.
- Gerullis, 1922 – Gerullis J. Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metais. – K., 1922.
- Girdenis, 1963 – Girdenis A. *i*-kamieniai Tirkšlių tarmės daiktavardžiai ir jų raida. – Kalbotyra, 1963, t. 6, p. 29–36.
- Heltberg, 1970 – Heltberg K. Studies on Slavic Derivation. – Odensee, 1970.
- Jablonskis, 1957 – Jablonskis J. Rinktiniai raštai. – V., 1957, t. 1.
- Jablonskis K., 1973 – Jablonskis K. Lietuvių kultūra ir jos veikėjai. – V., 1973.
- Kazlauskas, 1968 – Kazlauskas J. Lietuvių kalbos istorinė gramatika: Kirčiavimas, daiktavardis, veiksmažodis. – V., 1968.
- Kronasser, 1956 – Kronasser H. Vergleichende Laut-und Formenlehre des Hethitischen. – Heidelberg, 1956.
- Kudzinowski, 1977 – Kudzinowski Cz. Indeks-słownik do „Daukšos Postilė“. – Poznań, 1977, t. 2.
- Mažiulis, 1958 – Mažiulis V. Kalbos smulkmenos. – Kalbotyra, 1958, t. 1, p. 223–224.
- Otrębski, 1953 – Otrębski J. Randbemerkungen zu dem Werk von Pranas Skardžius Lietuvių kalbos žodžių daryba. – Lingua Posnaniensis, 1953, t. 4, p. 31–59.
- Otrębski, 1956; 1965 – Otrębski J. Gramatyka języka litewskiego. – Warszawa, 1956, t. 3; 1965, t. 2.
- Rosinas, 1971 – Rosinas A. Šaukėnų šnektos *īā*, *ē* ir *i* kamieno daiktavardžiai. – Kalbotyra, 1971, t. 23 (1), p. 49–54.
- Rudzīte, 1964 – Rudzīte M. Latviešu dialektologija. – Rīgā, 1964.
- Schmalstieg, 1980 – Schmalstieg W. R. Indo-European Linguistics: A New Synthesis. – University Park; London, 1980.
- Skardžius, 1935 – Skardžius P. Daukšos akcentologija. – K., 1935.
- Skardžius, 1937 – Skardžius P. [Rec:] Specht F. Lituanica. – APh, 1937, t. 6, p. 211–213.
- Skardžius, 1943 – Skardžius P. Lietuvių kalbos žodžių daryba. – V., 1943.
- Slišienė, 1971 – Slišienė N. Būdinys. – Kn.: Lietuvių kalbos gramatika / Vyr. red. K. Ulvydas. V., 1971, t. 2, p. 421–424.
- Specht, 1936 – Specht F. Lituanica. – KZ, 1936, Bd. 63, S. 68–98.

Stang, 1966 — Stang Ch. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. — Oslo etc., 1966.

Urbutis, 1978 — Urbutis V. Žodžių darybos teorija. — V., 1978.

Urbutis, 1981 — Urbutis V. Baltų etimologijos etiudai. — V., 1981.

Vitkauskas, 1976 — Vitkauskas V. *i* kamieno veržimasis į *é* kamieną. — Kalbotyra, 1976, t. 27 (1), p. 80—82.

Zinkevičius, 1966 — Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. — V., 1966.

Zinkevičius, 1972 — Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos tautosilabinių *an* tipo junginių pirmojo dėmens siaurėjimo. — Baltistica, 1972, I priedas, p. 227—232.

Zinkevičius, 1976 — Zinkevičius Z. Dar dėl *an* tipo junginių siaurinimo. — Baltistica, 1976, t. 12 (2), p. 143—145.

Zinkevičius, 1978 — Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos dialektologija. — V., 1978.

Zinkevičius, 1980 — Zinkevičius Z. Pastabos *i* kamieno baritonų gen. sg. galūnės istorijai žemaičių tarmėje. — Kalbotyra, 1980, t. 31 (1), p. 100—101.

Zinkevičius, 1981 — Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. — V., 1981, t. 2.

Гирденис, 1983 — Гирденис А. К вопросу о генезисе и эволюции восточнобалтийского (и славянского) инфинитива. — В кн.: Балто-славянские этноязыковые отношения в историческом и ареальном плане: Тез. докл. второй балто-славянской конф. М., 1983, с. 11—12.

Гринберг, 1963 — Гринберг Дж. Квантитативный подход к морфологической типологии языков. — В кн.: Новое в лингвистике. М., 1963, вып. 3, с. 60—94.

Гухман, 1968 — Гухман М. М. Грамматическая категория и структура парадигм. — В кн.: Исследования по общей теории грамматики. М., 1968, с. 117—174.

Немченко, 1984 — Немченко В. Н. Современный русский язык. Словообразование. — М., 1984.

Топоров, 1979 — Топоров В. Н. Прусский язык: Словарь, Е — Н. — М., 1979.

Фасмер, 1964 — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М., 1964, т. 1.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ОТГЛАГОЛЬНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ С СУФФИКСОМ *-(s)tė*

Резюме

Отглагольные существительные с суффиксом *-(s)tė* в XVI—XVII вв. были распространены в восточноаукштайтском, а частично — в западноаукштайтском диалекте на территории Восточной Пруссии. В этих диалектах уже в начале литовской письменности отмечается переход некоторых существительных с основами на *i* в деклинационную парадигму существительных с основами на *ė*. Отглагольные существительные на *-(s)tė* наиболее свойственны языку К. Сирвидаса. В его сочинениях обнаружены 33 разные производные с данным суффиксом, напр.: *girtė* 'пир' SD³ 83, *pateptė* 'пятно' SP II 127₆, *svirtės* 'весы' SD³ 432, *gultė* 'логово' SD³ 150. В дальнейшем развитии литовского языка отглагольные существительные на *-(s)tė* широко распространились также в северно- и южножямайтском диалектах, где контаминация существительных с основами на *i* и *ė* отмечается только со второй половины XVIII в.

Фонетические изменения в восточноаукштайтском, а позже и в жямайтском диалектах создали благоприятные условия для перехода многих существительных (особенно барито-

нов) с основами на *i* в деклинационную парадигму существительных с основами на *e*. Однако сама контаминация данных деклинационных парадигм, в результате которой возникли производные на *-(s)tė*, является более древней и может быть соотнесена со сходными морфологическими процессами в других родственных языках. Этим объясняется наличие производных на *-(s)tė*, общих для литовского, латышского и прусского языков, напр.: лит. *grįžtė* // *grįžtis*, лтш. *grizte* // *grizts*, пр. *greanste* 'перевязло, связка' E 305 // *granstis* 'сверло, бурав' E 535.

Установленная в статье генетическая связь суффиксов *-(s)tė* и *-(s)tis* позволяет соотнести с древним типом имен действия на **-ti-* не только форму инфинитива, но и форму литовского глагольного определителя на *-te* (*būdinys*).

SMULKMENA LX

Lietuvių tarmių būdvardį *leñtas* 'lėtas, ramus, nuolankus' R. Trautmanas gretino su danų kalbos žodžiu *lind* 'lankstus, minkštas, malonus' ir lotynų *lentus* 'lankstus; lėtas, ištižęs; ramus' (Festschrift Adalbert Bezzenberger. Göttingen, 1921, 167—168). K. Būga dėl dusetiškių tarimo *l'ėntas* paneigė tokį gretinimą ir paskelbė šį žodį esant nelietuviškos kilmės, plg. lenkų *lenty*, kuris esąs iš lot. *lentus* (RR II 105). Jam pritarė E. Frenkelis (LEW I 358). Tačiau lenkų *lenty* paplitimas — tai „polszczyzna litewska“ žodis — verčia abejoti jo kildinimu iš lot. *lentus*. Reikia pritari I. Adomavičiūtei (Kalbotyra XXXIV (2)82), kad tai yra lenkų kalbos lituanizmas. Jam pradžia bus davęs lietuvių tarmių būdvardis *leñtas* resp. *lėntas*. Šis savo ruožtu laikytinas lie. *lėtas* perdirbiniu su *n* ir minkštuoju *l* iš lenkų *leniwy* ar baltarusių *лянивы*. Įdomu, kad rytų aukštaičiai šio žodžio vokalizmą daug kur priderino prie *leñgvas*, *leñkti*, *sleñkstis*, *lentà* ir pan. tarminio tarimo, plg. *liñtas* Anykščiai, *l'oñt's* Pušalotas. Tai būdingas praeityje buvusių labai sudėtingų kalbinių kontaktų Lietuvoje liudytojas.

Z. Zinkevičius